

Γιώργος Λιοδάκης

Αξιολογώντας την αξιολόγηση των Πανεπιστημίων

Στόχος του παρόντος σημειώματος είναι να υποβάλει σε δημόσια κριτική τόσο τις προσπάθειες αξιολόγησης των Τμημάτων του Πολυτεχνείου Κρήτης (Π.Κ.), τα αποτελέσματα των οποίων δημοσιοποιήθηκαν πρόσφατα, όσο και τις γενικότερες προσπάθειες αξιολόγησης των πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων και Τμημάτων που ξεκίνησαν τα τελευταία χρόνια σε κοινοτικό και εθνικό επίπεδο. Εδώ, βέβαια, περιοριζόμαστε σε ορισμένες επιγραμματικές παρατηρήσεις, οι οποίες κατά κάποιον τρόπο συνδέονται μεταξύ τους.

Οι συγκεκριμένες προσπάθειες αξιολόγησης των Τμημάτων υποδοχής του Π.Κ. εντάσσονται στα γνωστά προγράμματα ΕΠΕΑΕΚ, και χρηματοδοτήθηκαν από το υπουργείο Παιδείας και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.). Ο χρόνος που εγείρεται το ζήτημα αυτό της αξιολόγησης, η συγκεκριμένη χρηματοδότηση και οι πραγματικοί στόχοι αυτών των προγραμμάτων γίνονται ορατοί ήδη από τη Λευκή Βίβλο της Ε.Ε., καθώς και από την πρόσφατη Διακήρυξη της Μπολό-

νια, που προβλέπει δύο κύκλους σπουδών για τα πανεπιστήμια και μια ενιαία διαμόρφωση της εκπαίδευσης και της έρευνας σε κοινοτικό επίπεδο, από την οποία απορρέει και η προσπάθεια του υπουργείου Παιδείας για «ανωτατοποίηση των ΤΕΙ». Οι στόχοι αυτοί δεν είναι άλλοι από την προσπάθεια μείωσης του κόστους της εκπαίδευσης, την παραγωγή ενός απεριόριστα εκμεταλλεύσιμου και αναλώσιμου επιστημονικού δυναμικού, την αμεσότερη σύνδεση των πανεπιστημίων με τις ανάγκες της αγοράς και τη δημιουργία μιας ανέξοδης ή φθηνής ερευνητικής υποδομής για τις ιδιωτικές επιχειρήσεις. Οι στόχοι αυτοί πιστεύεται ότι μπορούν να υπηρετηθούν από την αντικοινωνική και μικωπικά κοντόφθαλμη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που επιχειρείται τα τελευταία χρόνια και από την ανάπτυξη ανταγωνιστικών επιχειρηματικών πανεπιστημίων, ενώ οι προσπάθειες αξιολόγησης θεωρείται ότι μπορούν να συμβάλλουν σε μια τέτοια αναπτυξιακή κατεύθυνση. Οι προσπάθειες αυτές, αντίθετα, υποσκάπτουν το δημόσιο χα-

ρακτήρα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και της έρευνας που στοχεύει στην εξυπηρέτηση των ευρύτερων κοινωνικών συμφερόντων. Με αυτή την έννοια, οι πολιτικές αυτές, αλλά και οι συγκεκριμένες προσπάθειες αξιολόγησης των πανεπιστημίων, είναι κοινωνικά απορριπτές¹.

Αλλά οι προσπάθειες αυτές αξιολόγησης είναι επίσης απορριπτές λόγω της φιλοσοφικής και μεθοδολογικής τους ανεπάρκειας και των σοβαρών αδυναμιών τους σε μια σειρά ζητήματα. Αρκεί εδώ να επισημανθούν τα ακόλουθα σημεία:

- Αν και ορισμένοι από εκείνους που ανέλαβαν αυτά τα προγράμματα αξιολόγησης επικαλέστηκαν το γεγονός ότι η ίδια μεθοδολογία έχει χρησιμοποιηθεί και σε αρκετές άλλες (ευρωπαϊκές...) χώρες, για να προσδώσουν μια μεγαλύτερη εγκυρότητα στην προσπάθειά τους, αυτό ελάχιστα ενισχύει, επί της ουσίας, την αξιοπιστία της μεθόδου. Αλλά ούτε και ο υποβόσκων επιστημονισμός και η φαινομενική ουδετερότητα που επιχειρείται να αντληθεί από τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών (H/Y), μαθηματικών μοντέλων κ.λπ., μπορούν να ενισχύσουν την αξιοπιστία και το κύρος της συγκεκριμένης προσέγγισης.

- Πρόκειται, στις περισσότερες περιπτώσεις, για μια ουσιαστικά κοινή και διάτρητη μεθοδολογία, που αντανακλά τους ίδιους κοινωνικοπολιτικούς στόχους, της ανάπτυξης ανταγωνιστικών επιχειρηματικών πανεπιστημίων, και συντελεί σε μια φασίζουσα, αγοραία ομοιομορφία στους τομείς της παιδείας, της επιστήμης, της τεχνολογίας και του πολιτισμού².

- Οι κατηγορίες επιχείρηση (Τμήμα), πελάτης (φοιτητής), και αγορά (επιχειρήσεις), που χρησιμοποιούνται στις προσεγγίσεις αυτές, δε συνάδουν με ένα σύστημα δημόσιας πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, αλ-

λά προδίδουν μάλλον τους πραγματικούς στόχους της αξιολόγησης, που δεν μπορούν ουσιαστικά να διαχωριστούν από την προσπάθεια ιδιωτικοποίησης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (με την ουσιαστική και όχι αναγκαία την ιδιοκτησιακή έννοια).

- Η ποιότητα της εκπαίδευσης δεν ποσοτικοποιείται και δεν μπορεί να συγκριθεί ποσοτικά μεταξύ κλάδων με φύση διαφορετικά αντικείμενα. Άλλο το αν ορισμένες πλευρές της ποιότητας μπορούν ίσως να προσεγγιστούν ποσοτικά.

- Η πολυκριτηριακή ανάλυση, τα μαθηματικά μοντέλα και η περίτεχνη παρουσίαση με χρήση H/Y, όχι μόνο δε θα πρέπει να εντυπωσιάζουν, αλλά ενδέχεται να οδηγούν σε μια σοβαρή παραπλάνηση, στην περίπτωση που οι κατηγορίες στοιχείων και η όλη μεθοδολογία που χρησιμοποιείται στερούνται αξιοπιστίας (επιστημονισμός και χρήση εργαλείων σε βάρος της μεθοδολογικά επιστημονικής επάρκειας).

- Η χρήση μιας σταθμισμένης αθροιστικής συνάρτησης είναι αυθαίρετη και μεθοδολογικά αστήρικτη. Δεν υπάρχει ουσιαστική ανεξαρτησία μεταξύ κριτηρίων ή επιμέρους πλευρών της ποιότητας, για να μπορεί κανείς εύλογα να υποθέσει μια αθροιστικότητα.

- Η συγκεκριμένη προσέγγιση αντανακλά ουσιαστικά μια υποκειμενική μεθοδολογία, αφού στηρίζεται αποκλειστικά στην άντληση σχετικών πληροφοριών με τη συμπλήρωση ερωτηματολογίων, και μάλιστα με μια σκόπιμη επιλεκτική απεύθυνση (π.χ. σε επιχειρήσεις και όχι σε κοινωνικούς φορείς, οι οποίοι θα μπορούσαν κατά κάποιο τρόπο να εκφράζουν το δημόσιο συμφέρον). Έτσι, τα προγράμματα αυτά και η συγκεκριμένη μεθοδολογία εκφράζουν μια έντονα τεχνοκρατική αντίληψη και πρακτική, που στερείται κοινωνικής εγκυρότητας.

• Το γεγονός ότι αυτές οι προσπάθειες αξιολόγησης των επιμέρους Τμημάτων του Π.Κ. παραγνωρίζουν τη σημασία των διατμηματικών σχέσεων (σε επίπεδο Ιδρύματος), καθώς και την ύπαρξη, τη λειτουργία και την προσφορά του Γενικού Τμήματος, που παίζουν έναν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του προγράμματος σπουδών και στον προσδιορισμό του επιπέδου και της ποιότητας σπουδών, δεν αντανάκλα μόνο μια αποσπασματικότητα και έναν αγοραίο κατακερματισμό (καθένας... και το «μαγαζί» του!), αλλά στερεί τις προσπάθειες αυτές ποσοτικής αποτίμησης της ποιότητας σπουδών από οποιαδήποτε αξιοπιστία.

• Σε αντίθεση με την επίφαση επιστημονικής ουδετερότητας των προσπαθειών ποιοτικής αξιολόγησης, θα πρέπει να τονιστεί ότι η ποιότητα δεν είναι μια κοινωνικά (και ταξικά) ουδέτερη υπόθεση. Το ζήτημα είναι: Ποιότητα σπουδών για ποιον; Για τους φοιτητές, τους διδάσκοντες, τις επιχειρήσεις (το κεφάλαιο), τη μεγάλη κοινωνική πλειοψηφία των εργαζομένων ή την κοινωνία γενικά; Επιπλέον, η επίκληση των αρχών της διοίκησης ολικής ποιότητας (ΔΟΠ) δεν προσδίδει εγκυρότητα, αλλά υποσκάπτει μάλλον παραπέρα την αξιοπιστία αυτών των προσπαθειών, δεδομένου ότι η προσέγγιση αυτή (ΔΟΠ) αντανάκλα μια καθαρά ταξική οπτική (αυτή του κεφαλαίου), που δεν μπορεί παρά να αποπροσανατολίζει τους στόχους της εκπαίδευσης και της έρευνας από τις πραγματικές κοινωνικές ανάγκες³.

• Είναι εντυπωσιακό επίσης ότι, οι συγκεκριμένες προσπάθειες αξιολόγησης, όσον αφορά την έρευνα, στηρίζονται στον αριθμό των εκτελεσθέντων ερευνητικών προγραμμάτων, στη συνολική ή κατά μέλος διδακτικού και ερευνητικού προσωπικού (ΔΕΠ) χρηματοδότηση και στον αριθμό των

δημοσιεύσεων. Αλλά, με τη σημερινή διάθροιση των μηχανισμών στοχοθέτησης, χρηματοδότησης και εκτέλεσης των ερευνητικών προγραμμάτων (σε κοινοτικό και εθνικό επίπεδο), είναι γνωστή η τεράστια σπατάλη πόρων που συνεπάγεται η έρευνα, και ακόμα σημαντικότερο, η μεροληψία των μηχανισμών αυτών προς όφελος του κεφαλαίου και σε βάρος των πραγματικών αναγκών της μεγάλης κοινωνικής πλειοψηφίας. Εδώ γίνεται επίσης σαφής ο επιχειρηματικός ρόλος που επιχειρείται να αποδοθεί στα πανεπιστήμια. Αλλά ακόμα πιο εντυπωσιακό είναι ότι αγνοείται παντελώς η ποιότητα των ερευνητικών αυτών προγραμμάτων, και κυρίως των δημοσιεύσεων. Εξοβελίζεται δηλαδή η ποιότητα, υπέρ της ποσότητας (του αριθμού), σε μια προσπάθεια μάλιστα που υποτίθεται ότι στοχεύει στην ποιοτική αξιολόγηση! Και ας μην κάνουμε λόγο για τις κοινωνικοοικονομικές και ιδεολογικές σκοπιμότητες των μηχανισμών επιλογής (κρίσης) των δημοσιεύσεων... ή για το ενδεχόμενο ορισμένα (εισοδηματοφόρα) ερευνητικά προγράμματα να αποβαίνουν σε βάρος της διδασκαλίας και του επιπέδου των σπουδών. Οι σοβαρές αυτές αδυναμίες και η εκχυδαϊσμένη προσπάθεια ποσοτικοποίησης των πάντων θέτουν σε αμφισβήτηση την όποια εγκυρότητα και αξιοπιστία των προσπαθειών αυτών αξιολόγησης.

• Ας σημειωθεί, τέλος, ότι ορισμένοι από εκείνους που έσπευσαν να εκπονήσουν τέτοια προγράμματα αξιολόγησης (με το αζημίωτο βέβαια...) έχουν σοβαρότατες προσωπικές ευθύνες για την ανεπαρκή αναβάθμιση του επιπέδου σπουδών, που προκύπτουν από την ανεπαρκή διατμηματική συνεννόηση στο Π.Κ. και από άλλες συγκεκριμένες ενέργειες που τείνουν να υποβαθμίζουν το επίπεδο σπουδών, τόσο στο Π.Κ.

όσο και σε άλλα πανεπιστημιακά ιδρύματα. Οι υπηρεσίες, λοιπόν, τέτοιων αυτόκλητων αξιολογητών δεν είναι απλώς περιττές, αλλά άστοχες και επιζήμιες.

Χωρίς λοιπόν να αρνούμαστε την ανάγκη μιας καθαρά εσωτερικής διαδικασίας βελτίωσης και ποιοτικής αναβάθμισης των σπουδών κατά ακαδημαϊκή μονάδα, η οποία ούτως ή άλλως γίνεται, θα πρέπει να επισημάνουμε, με βάση και τα παραπάνω, τις εξής πολύ πιθανές συνέπειες των προγραμμάτων αυτών αξιολόγησης:

Για τα πανεπιστήμια οι συνέπειες θα κατατείνουν στην ανάπτυξη καθαρά επιχειρηματικών Ιδρυμάτων. Τα Τμήματα και τα επιστημονικά τεντικείμενα που δεν μπορούν να προσφέρουν κερδοφόρα ερευνητικά προγράμματα προς τις ιδιωτικές επιχειρήσεις θα τείνουν να ατονήσουν ή ενδεχόμενα να εξαφανιστούν. Αλλά και στα Τμήματα που παρουσιάζουν κάποιο ενδιαφέρον για το κεφάλαιο, η πλειοψηφία των μελών ΔΕΠ θα μετατραπούν σε κυνηγούς προγραμμάτων, αμφίβολης επιστημονικής εμβέλειας, τείνοντας σε μια υποβάθμιση της εκπαίδευσης και της ουσιαστικής έρευνας. Η προσφατη ελληνική εμπειρία από τα προγράμματα αυτά αξιολόγησης, που σε κάποιες περιπτώσεις οδήγησε ακόμα και στην επίκληση της ανάγκης εισαγγελικής παρέμβασης⁴, δείχνει επίσης ότι η πιθανότητα όξυνση των ανταγωνιστικών σχέσεων μεταξύ Τμημάτων και πανεπιστημίων μπορεί να οδηγήσει σε δυσάρεστες καταστάσεις. Έτσι, όμως, και ο δημόσιος χαρακτήρας των πανεπιστημίων απειμπολείται, αλλά και το κοινωνικό κύρος και το επιστημονικό τους περιεχόμενο υποβαθμίζεται.

Ταυτόχρονα, τα προγράμματα αυτά αξιολόγησης τείνουν στην ενσωμάτωση όλων των φορέων της πανεπιστημιακής και ερευνητικής κοινότητας (καθηγητές, ερευ-

νητές, φοιτητές), ώστε να μετατραπούν σε συμμετοχούς, και ατομικά και συλλογικά συνυπεύθυνους, όχι σε μια κοινωνικά σκόπιμη και προοδευτική εξέλιξη της παιδείας, της επιστήμης και της τεχνολογίας, αλλά σε μια πορεία που αντανάκλα μια όλο και μεγαλύτερη υπαγωγή στο κεφάλαιο και αποκατά έναν αντικοινωνικό και συχνά καταστροφικό χαρακτήρα (ατομική ενέργεια, πολεμικοί εξοπλισμοί, οικολογικά καταστροφικές δραστηριότητες, τρελές αγέλες, μεταλλαγμένα, τεχνολογίες κοινωνικής χειραγώγησης κ.λπ.).

Το ζητούμενο, λοιπόν (ο στόχος), για τη μεγάλη πλειοψηφία των εμπλεκόμενων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και την έρευνα, θα πρέπει να είναι, κατ' αρχάς, η απόρριψη των προγραμμάτων αξιολόγησης και η αντίσταση και αποτροπή, τόσο της ανάπτυξης ενός επιχειρηματικού πανεπιστημίου όσο και των συνακόλουθων τάσεων ανάπτυξης της παιδείας, της έρευνας και της τεχνολογίας σε μια οικονομικά, κοινωνικά και οικολογικά καταστροφική κατεύθυνση. Επικριτικά απέναντι στον τεχνοκρατικό επιστημονισμό και τον κομπορμισμό, αλλά μακριά επίσης από ένα νεολοιδικό αρνητισμό, θα πρέπει να επιδιώξουμε, όχι απλώς την προάσπιση και διατήρηση του υπάρχοντος «Δημόσιου» πανεπιστημίου, αλλά το συγκεκριμένο προσδιορισμό και την ανάπτυξη ενός κοινωνικά απελευθερωτικού περιεχομένου στην παιδεία, την έρευνα και την τεχνολογία.

Σημειώσεις

1. Βλ. ειδικότερα Θ. Πάκος (2000), «Αξιολόγηση πανεπιστημιακού έργου: Θεωρητικά και μεθοδολογικά ζητήματα», *Οπτασία*, No 41 και No 42.

2. Βλ. Α. Βατικιώτης, «Συρράξεις προκαλεί στα

ΑΕΙ η αξιολόγηση», *Πριν* 11/2/01, και Lee, F. and S. Harley (1998), «Peer Review, the Research Assessment Exercise and the Demise of Non-Mainstream Economics», *Capital & Class*, No 66.

3. Βλ. επίσης Rothschild, J. and M. Ollilainen

(1999), «Obscuring But not Reducing Managerial Control: Does TQM Measure up to Democracy Standards?», *Economic and Industrial Democracy*, 20 (4): 583-623.

4. Βλ. Α. Βατικιώτης, όπως παραπάνω.